

Josip Mandić

V temi*Josip Mandić*

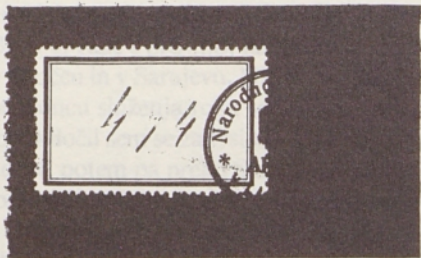
V knjižnici Dramatičnega društva v Ljubljani (hrani jo SGFM) se nahaja tipkopis z naslovom *V temi*, slika iz sedanjosti v dveh dejanjih, avtorja Tugomira iz leta 1910. Na naslovnem listu je še nalepka s št. 494 in delni odtis žiga Narodnega gledališča v Ljubljani. Na prvi strani so k seznamu oseb pripisana imena igralcev. To pa so imena članov Slovenskega gledališča v Trstu. Jasno je, da gre za doslej neznan tekst Josipa Mandića, ki so ga igrali v Trstu 16. jan. 1910 skupaj še z dvema drugima (Po petnajstih letih in Samaritanci).

Edinost je o bližnji premieri poročala že 11. jan. 1910, da „pod psevdonimom Tugomir skriva se — kakor čujemo odlična oseba iz tržaškega razumništva.“ „Zanimanje je tembolj živahno, ko vse ugiblje, kdo se pravzaprav skriva pod psevdonimom Tugomir“, 13. jan. Na dan premiere kratko označuje posamezne igre in o naši meni: „Sledi potem slika iz življenja *V temi* — temá — to je ona, salonska morala ljudi z zunanjim bleskom in notranjo gnilobo. Neka slika iz življenja, učinkujoča vsled močnih kontrastov“. Avtor je

bil znan že na premieri. Isti časopis 17. jan. objavlja: „Te tri novitete privabile so sinoči v gledališče mnogo občinstvo . . . Buren aplavz koncem prvega dejanja druge igre je privabil pisca — predsednika N. D. O. dr. Josipa Mandića, da je stopil iz svoje anonimnosti in se prikazal na odru.“ Ocena same predstave je sledila nekaj dni kasneje, 20. jan. in zlasti pohvalila uprizoritev V temi: „globoko zasnovana filipika v tem tudi scenično jako efekt-nem prizoru je vnosila občinstvo in sledil je buren aplavz, ki je bil zares izraz prepričanja. Tudi akt te dvodejanke je pač najbolje pisatelju uspel in je bil obenem kulminacija večera.“

Kako se je tekst znašel v Ljubljani, ni znano. Morda ga je režiserka predstave Avgu-
sta Danilova prav zaradi uspeha na premieri skušala priporočiti za uprizoritev v Drami.

Dr. Josip Mandić (1883 Trst — 1959 Praga) je iz znane družine Mandičev iz Kastava. Njeni člani so v veliki meri vplivali na politično, gospodarsko in kulturno življenje predv-
sem slovanskega življa v Trstu. Bil je skladatelj in odvetnik. Več o njem je napisano v Pri-

v t e m i

+++++

S l i k a i z s e d a n j o š t i v d v e h
d e j a n j i h .

Spisal „Tugomir.“

1910.-

[Handwritten signature]

morskem biografskem leksikonu, 9. snopič, str. 343. V članku pa ni omenjeno njegovo dramsko delo, čeprav so ravno te tri uprizoritve pomenile prvi nastop domačega avtorja na slovenskem odru v Trstu.

O s e b e :

- 1) Cvetko Zahar, višji finančni kontrolor *Itzka*
- 2) Teodora, njegova žena *Danilova*
- 3) Milka, njegova hči iz prvega zakona *Mekindla*
- 4) Olga, njegova hči iz drugega zakona *Zdeničkova*
- 5) Pavel Zahar, profesor *Klača*
- 6) Evgen baron Ertel, konceptni praktikant *Čuček*
- 7) Julij Weiss, zasebnik *Bratince*
- 8) Leo, Milkin, sinček *+*
- 9) Fedor pl. Löwenstein, finančni svetnik in oddelni predstojnik *Zverdan*
- 10) Ivan Tomišek, revident *Vaupstič*
- 11) Agata: njegova žena *Mutter Tene*
- 12) Mihael Stibil: oficijal *+*
- 13) Paula, njegova žena *Trina Müller*
- 14) Ernest Pjntar, adjunkt *Zaletel*
- 15) Franc Šmrekar, redarstveni komisar *Podmajček*
- 16) Ema, njegova žena *Danilova*
- 17) Mimisa, njuna hči *Pucelj*
- 18) Silvij Bertok, finančni konceptist *Levič*

Osebe:

1. Cvetko Zahar, višji finančni kontrolor
2. Teodora, njegova žena
3. Milka, njegova hči iz prvega zakona
4. Olga, njegova hči iz drugega zakona
5. Pavel Zahar, profesor
6. Evgen baron Ertel, konceptni praktikant
7. Julij Weiss, zasebnik
8. Leo, Milkin sinček

SLOVENSKO GLEDALIŠČE v Trstu

Leto VII.

NARODNI DOM

Dr. pr. 141.

SEZONA 1909-10.

V nedeljo 16. januarja ob 7 $\frac{1}{2}$ zvečer
1.-krat! Izvirne novitete trž. pisatelja! Novost!

Po 15. letih

Slička iz življenja v enem dejanju. - Spisal Tugomir.

OSEBE:

Marta Slemšek, nadzornica strežnice	Danilova	Svetko Meden, zasebni zdravnik	Potrato
Evelina,	Mekindova	Dr. Hilarij Fechtner, primarij	Grgica Leslie
Eliza,	Gmekova	Dr. Bronislav Kupka, sekundarij	Bratina
Ana, strežnice	Ponikvarjeva	Ivan, strežnika v bolnišnici	Požar
Antonija,	Puceljova	Ignac, presv. srca Jezusovega	Vavpotić
Paula,	Zečelnikova	Čas: sedanost, Vrši se v nekem provincijalnem mestu,	

V TEMI

Slika iz sedanosti v dveh dejanjih. - Spisal Tugomir.

OSEBE:

Cvetko Zahar, višji finančni kontrolor	Stoka	Agata, njegova žena	Müllerjeva
Teodora, njegova žena	Danilova	Mihail Stibil, oficijal	Požar
Milka, njegova hči iz prvega zakona	Mekindova	Paula, njegova žena	Zorana
Olga, njegova hči iz drugega zakona	Zečelnikova	Ernest Puntar, adjunkt	Skalomir
Pavel Zahar, profesor	Rajner	Franc Smrekar, redarstveni komisar	Boleslavski
Evgen baron Ertel, konceptni praktikant	Potrato	Ema, njegova žena	Ponikvarjeva
Julij Weiss, zasebnik	Bratina	Mimica, njuna hči	Puceljova
Leo, Milkin sinček	**	Silvij Bertok, finančni konceptist	Grgica Leslie
Fedor pl. Löwenstein, finančni svetnik in oddelni predstojnik	Zvezdan	Gospa Rihterjeva, vdova	Gmekova
Ivan Tominec, revident	Vavpotić	Režika, služkinja pri Zaharjevih	Bernetičeva
		Godi se v nekem velikem trgovskem mestu. Čas: sedanost.	

Samaritanci

Tableau v enem dejanju. - Spisal Tugomir.

OSEBE:

Ludvik Meisner, občinski kemik	Rajner	Ar. Adalbert Zitnik, občinski fizik in sanitarni svetnik	Stoka
Neda, njegova žena	Danilova	Roža, služkinja	Bernetičeva
Vanda, njuna hči	Zečelnikova		
Dr. Ignacij Papez, zdravnik	Grgica Leslie	Godi se v nekem prestolnem mestu. Čas: sedanost.	

== Režijo vseh treh iger vodi gospa Danilova. -- Svira salonski orkester Fonda. ==

CENE:

LOŽE prve stiri	K	8--
druge	"	6--
Vstopnina v lože	"	70
Stojšica v pritličju	"	1--
Dijaske in vojaške vstopnice v pritličje in otroci	"	60

SEDEŽI z vstopnino vred v pritličju	K	230
od I-IV. vrste	"	180
V-VIII. vrste	"	140
IX-XV vrste	"	160
SEDEŽI z vstopnino vred na galeriji	"	70
Stojšica na galeriji	"	70

9. **Fedor pl. Löwenstein**, finančni svetnik in oddelčni predstojnik
 10. **Ivan Tominšek**, revident
 11. **Agata**, njegova žena
 12. **Mihael Stibil**, oficijal
 13. **Paula**, njegova žena
 14. **Ernest Puntar**, adjunkt
 15. **Franc Smrekar**, redarstveni komisar
 16. **Ema**, njegova žena
 17. **Mimica**, njuna hči
 18. **Silvij Bertok**, finančni konceptist
 19. **Gospa Rihterjeva**, vdova
 20. **Rezika**, služkinja pri Zaharjevih
- Godi se v nekem velikem trgovskem mestu.
 Čas: sedanjost.
 Desno in levo od poslušalca.

* * *

Prvo dejanje

Čedna a ne preelegantna sprejemna soba pri Zaharjevih. Na desni strani okno na ulico. V sredi vhodna vrata. V desnem kotu sobe pianino s stolčkom. Tik pianina etažera za muzikalije. Ne daleč od okna pisalna miza in stolica. V levem delu sobe divan in štiri fotelji.

Prvi prizor

Olga: sedi pri glasovirju in igra znani valček „Valovi Donave“ (Donauwellen).

Teodora in baron **Ertel** razgovarjata. Prva sedi na fotelju, a drugi na divanu njej nasproti.

Nekoliko korakov oddaljeno sedi **Pavel**, puši cigareto in čita neki časopis.

Evgen: . . . Ivanovici . . . „Valovi Donave“ . . . prekrasno . . .

Teodora: Ta je najljubši valček mojega soproga . . .

Evgen: Gospica Olga igra pa zares dobro . . .

Teodora: Pa da jo šele čujete v njenem ostalem repertoarju; sama klasična glasba, Strauss, Verdi . . .

Olga: (ki je naenkrat vstavila igranje, proti Evgenju) Ali poznate gavoto iz Ludvika XIII?

Prihodnji mesec jo bom igrala štiriročno na koncertu uradniškega kasina.

Evgen: Tako? . . . čestitam, prekrasno.

Olga: (pusti glasovir in se posede na foteil zraven Teodore)

Evgen: A čul sem, da se gospica bavite tudi z literaturo? . . .

Olga: (v blazirani zadregi) . . . da, tudi nekoliko . . .

Teodora: Moja Olga je, morate znati, gospod baron, zelo čedna. Ali zato Vam jaz, kot njena mati lahko rečem da sem ž njo prav zadovoljna. Sicer je že res da gledava moj sprog in jaz strogo na to, da dobi primerno navbrzbo, kako se dandanes že zahteva od moderne žene. Ko bi jo le videli s kako poželjivostjo požira knjige, kar cele kupa. Tako sem jo tudi včeraj po noči zasačila čitajočo . . . (proti Olgi) Kako se je že zvala ona knjiga?

Olga: „Memoari ene idealistinje“ od Malvide pl. Meisenbug.

Evgen: Prekrasno! . . .

Teodora: (samozavestno) Oh da, gospod baron, mi pazimo strogo na to. Današnja žena mora prodirati se svojim okom v vse tajnosti in stranske poti življenja.

Evgen: V znamenju feminizma? Kaj? . . . Milostljiva, se štejete kakor vidim med vnete oznanjevalke nauk o enakopravnosti žensk? . . .

Teodora: Ali nimamo me ženske iste nagnjenosti, kakor Vi? . . . Oh da, jaz pravim vedno svoji Olgi: Ali smo me ženske samo za to na svetu da snažimo kuhinjo in premo plenice? . . .

Evgen: Zares prekrasno! . . . (opazi na mizi Nitschea in vzame knjigo v roko) „Zaratustra“ . . . Ali čitate tudi to gospica Olga? . . .

Olga: da . . .

Pavel: (dvigne glavo in odreže kratko): A šivanje in likanje?

Teodora: Ali Pavel, kako morate vendar tako govoriti?!

Pavel: No da. Naj Vam bo! Saj kmalu pridete v parlament . . . (spremenivši ton) Pa povej mi Olga . . . ko že hočete da, ja . . . in zopet, tudi gospod profesor, . . . da ima prav . . . he . . . he (kratka pavza)

Evgen: À propos, jaz moram oditi, saj sem vas že itak predolgo nadlegoval.

Teodora: Vi odhajate: Kdaj odpotujete? . . .

Evgen: Jutri zjutraj milostiva in vračam se po novem letu. (vsi vstajajo za Evgenom)

Teodora: Tedaj da ste mi zdravi, gospod baron. Voščim Vam vesele praznike.

Evgen: Ravno tako, milostiva, in tudi srečno novo leto . . .

Teodora: Hvala . . . (Evgen jej poljubi roko)

Pavel: Na svidenje gospod baron . . . (Podasta si roke)

Evgen: Poljubim roko gospica (Poljubi Olgi roko).

Olga: Na svidenje . . . (Evgen odhaja, za njim Teodora in Olga).

II. prizor

Pavel sam.

Čita in kadi. Malo pozneje **Olga**, ki sede k glasovirju in igra veseli komad. **Cvetko**, stopi v sobo s plaščem ogrnjen, v desni roki drži nekaj spisov, ki jih vrže naglo na pisalno mizo.

Cvetko: (koraka nervozno gori in doli po dvorani): To je že preveč, mrhe te mrhe . . .

Pavel: Kaj Ti se je zopet zgodilo? . . .

Cvetko: Človek bi kar najrajše skočil iz kože . . . Kaj tacega! (koraka nemirno sem ter tja).

Pavel: Torej povej kaj Ti je, čemu se jeziš?

Cvetko: Kaj bi se ne jezil! Delal sem celo popoldne v uradu . . . Napotil sem se domu in kogi Ti najdem na stopnicah pred svojim stanovanjem? Umazanega kmeta in kmetico. Hiša da jim gre na dražbo radi zaostalih davkov. Jaz naj jim pomagam in dosežem vstavitve dražbenega postopanja!! . . . Kaj tacega! . . . Jaz višji kontrolor in davčni referent, naj delam komu na ljubo izjeme?! . . . To je zares lepa domneva! . . .

Pavel: Ja veš bratec, to je lahko rečeno . . . sit gladnemu ne veruje . . .

Cvetko: Plačati bi morali v pravem času. Čakali smo dovolj. Sicer zakon je zakon . . .

Pavel: (Gleda Cvetkota z izrazom usmiljenja in zažvižga na tiho).

Cvetko: (proti Olgi ki igra naprej) Ali nehaj vendar enkrat . . . To neprestano brenkanje mi že preseda! . .

Olga: (Pusti klavir in se odstrani iz sobe.)

Pavel: Ti tedaj res misliš da je zakon za vse enak? . . .

Cvetko: Vse eno. Vsaj pred očmi nas, ki smo poklicani da ga uveljavljamo . . .

Pavel: Da, da. (kratka pavza) No Cvetko, ko sva že sama, preidiva k drugemu predmetu.

Prosim Te, sedi tukaj k meni, bliže, tako . . .

Cvetko: (sede na fotelj)

Pavel: Jutri je sveti večer. Ali Ti ta okolnost ne vzbuja spomine na prošlost, da se izrazim jasneje, na neki dogodek iz rodbinskega življenja? . . .

Cvetko: Jaz Te ne razumem . . .

Pavel: No ja . . . Povedal ti bom še bolj jasno. Ali ne veš, da se jutri zaključuje sedmo leto, odkar tvoja hči Mila bije hud boj z neusmiljeno usodo? . . .

Cvetko: Da, in? . . .

Pavel: Vidim, ti si dosleden vsaj takrat, ko ne gre za tvojo kožo . . .

Cvetko: Še sedaj ne razumem čemu to zabavljanje . . .

Pavel: Glej Cvetko, . . . vem da si v tem predmetu nepopustljiv do skrajnosti. Vem tudi, da boš zopet spravil na bojišče svoj socialni položaj, dolžnosti ki jih imaš nasproti svoji okolici, ali kakor vi že pravite, nasproti „družbi“ . . . Nisem se nikoli čudil, pa se še manj danes, ko nosiš komaj tretji dan zlati ovrtnik. Zato bi jaz, kar se moje osebe tiče, niti ne zinil več. Vendar moram danes spregovoriti s Teboj še eno resno besedo, pa naj bo zadnja.

Cvetko: (nestrpno) Pa čemu, povej mi, vsi ti uvodi? . . . kaj hočeš? . . .

Pavel: Vidiš Cvetko. Ti morda niti ne veš, da sem jaz čeprav stanujem tukaj vsako leto le nekaj dni, vendar vzdržal ozke stike z Milko? . . .

Cvetko: Ali rekel sem Ti, enkrat za vselej, da nočem, da ne maram, da bi mi govoril o oni nesrečnici! . . .

Pavel: Prosim Te, poslušaj me. Mislim da vsaj to lahko zahtevam od očeta . . .

Cvetko: (sede zopet na fotelj)

Pavel: Odkar je morala zapustiti očetovko, Tvojo streho, bil sem ž njo v neprestanem dopisovanju. Sam sem jej moral nadomestovati očeta. A vsakokratni obisk k Vam, me je ob enem vodil k njej . . . (čustveno) . . . Cvetko! Ti si ne moreš niti v sanjah predstavljati, kaj je morala prestati ona, tvoja, uboga hči. Jaz edino vem, v kaki strašni revščini in v kakem duševnem stanju je ona preživela sedem let.

Cvetko: Pa kaj hočeš s tem povedati? . .

Pavel: Poslušaj me. Pregnana iz tvoje hiše, je morala z otrokom, sadom nesrečne ljubezni pod srcem, sredi najhujše zime v pust svet, da na sam božič, na dan miru sprejme boj proti družbi in od nje vstvarjenim predsodkom. Stregla je kot natakara v neki veseli krčmi. Da prehrani sebe in otroka, morala je animirati goste in plačati vržene jej napitnine z ljubkim smehljajem in zaljubljenimi pogledi . . . a v njeni notranjosti jej je pokalo srce in neki tajinstveni glas jej je pravil: prekleta bodi ura, ki me je spravila na svet . . . Cvetko, ali nisi nikoli pomislil na vse to? In potem, ko so z doraščanjem otroka rasle potrebe, Cvetko . . . ali nisi nikoli pomislil, koliko boja jo je moralo stati, predno je začela prodajati svoje telo? . . .

Cvetko: Dovolj! . . . In ti zahtevaš od mene da bi za tako bitje jaz, pošten človek in urad-

nik, imel še usmiljenja, da ne rečem očetovskega čuta? . . . Brezsramnica! . . .

Pavel: Ali misliš resno? Ali nočeš še vedno vreči raz oči prevezo, ki ti jemlje pogled v položaj, ki si ga Ti in edino Ti ustvaril? . . .

Cvetko: Grom in peklo . . . jenjaj! . . . Jaz nimam časa za Tvoje občutljivosti (s prisiljenim mirom) Glej . . . tam na mizi . . . sami spisi, vse to mora biti rešeno do novega leta . . .

Pavel: (na ves glas) Cvetko! . . . (na vratih potrka)

Cvetko: (proti Pavlu) Psst! (obrnjen proti vratom) naprej . . .

Tretji prizor

Rezika: (stopi v sobo) Gospod Julij Weiss, bi radi govorili z gospodom višjim kontrolorjem . . .

Cvetko: (neprijetno presenečen se praska za ušesi) Naj pride noter (Rezika odide)

Pavel: In jaz vas med tem pustim same. (odide)

Četrty prizor

Julij Weiss: (zelo zanemarjeno oblečen, ima torbico za spise pod pazduhom. Se hladno prikloni): Gospod kontrolor, boste že oprostili, da sem Vas obiskal na dom, toda, v uradu Vas nisem našel . . . in . . . Vi veste, . . .

Cvetko: Prosim sedite . . .

Julij: (sede) Gospod kontrolor, menjica je zapadla . . .

Cvetko: In Vi ne morete nikakor več čakati? . . .

Julij: Nikakor . . .

Cvetko: Ali je to vaša zadnja beseda? . . .

Julij: Gospod kontrolor, Vi veste da se jaz v denarnih stvareh ne šalim, to je moja zadnja beseda.

Cvetko: Toda, mi bi lahko obnovili menjico, za tri mesece, samo za tri mesece . . .

Julij: Ne gospod kontrolor, menjica je zapadla in Vi ste mi obljubili da jo boste jutri honorirali. Čakam že dovolj. Skoraj bi rekel, da me imate za norca . . .

Cvetko: Ali gospod Weiss, nikar ne govorite tako. Res je da nisem večkrat izpolnil obljub, toda pomislite, majhna plača, velika družina, stanovske dolžnosti . . .

Julij: Verujem, to je vse lepo in dobro, ampak, — jaz sem dovolj čakal.

Cvetko: Gospod Julij! Vi boste umeli moj položaj. V višjih krogih in sploh v uradniškem svetu uživam najboljši glas. Ravno kar sem avanciral v osmi plačilni razred. Pred menoj se odvarja krasna karijera, saj sem prišel do zlatega ovratnika. Pomislite, kaj bi postalo iz moje karijere, ko bi se vi takoj poslužili pravic, ki Vam jih daja menjica? . . . Vpropastili bi s tem mene, uničili mojo karijero in spravili ob dober glas mojo družino; . . . Pomislite da sem soprog in oče . . .

Julij: Obžalujem, toda ne morem čakati.

Cvetko: Ne zahtevam od Vas, da obnovite menjico za tri mesece, ko že nočete, . . . ali ne morete. Počakajte vsaj za mesec dni in plačam Vam gotovo!

Julij: S kakšnim denarjem? . . .

Cvetko: Z denarjem ki ga dobim od dunajske kavcijske banke. Glejte (vstaja in gre k mizi) hočem Vam pokazati črno na belem (lista v predalu med papirji) Tukaj je. Vidite,

to je pismo, s katerim mi dunajska kavcijska banka javlja da je ugodila mojej prošnji za posojilo. Še tekom meseca januarja dobim 4000 kron posojila na plačo. S tem plačam ostale dolgove in tudi vas. Le čitajte (izroči pismo Juliju)

Julij: (čita) Mesec dni . . . (se zamisli) . . . pa naj bo! ta je pa tudi zadnji termin!

Cvetko: Na častno besedo.

Julij: Dobro, potem pripravite drugo menjico. Zapadlost mesec dni, seveda dosedanje 10 % obresti.

Cvetko: Prav. Pridite jutri v urad ob 10., (se zamisli), ne, ob 11. uri . . .

Julij: Dobro.

Teodora: (Kuka skozi vrata in vrže par radovednih pogledov na Cvetka)

Cvetko: (Kima z glavo proti Teodori, češ, da je vse v redu, na kar Teodora zapre zopet vrata)

Julij: (ki je mej tem listal v svoji torbi) Tedaj jutri ob 11. uri. Se klanjam . . .

Cvetko: Klanjam se. (Julij se odstrani, in Cvetko vzdihne globoko, v znak olajšanja).

Peti prizor

Cvetko: (sede k pisalni mizi in lista v spisih; malo pozneje Pavel, ki se počasi spusti na divan).

Pavel: dovoliš, da nadaljujem . . .

Cvetko: Prosim, samo bodi kratek . . .

Pavel: Vidiš Cvetko, jaz se nebi danes niti dotaknil te neprijetne strune, če bi me razmere v to ne silile . . . (ojstro) Cvetko, . . . ti se moraš še danes pobotati z Milko. Tako vendar ne gre naprej . . .

Cvetko: K-a-a-j? . . . Jaz naj se pomirim z njo, ki mi je napravila toliko sramote? No, to bi bil lep šepet v uradniškem kazinu . . .

Pavel: Cvetko, bodi pameten, ne zaničuj samega sebe; Mari je mogoče da se bodeš dal omamiti od zopernih glasov par filistrov, spričo dejstva, da tvojo prvorojeno hčer-

Pavel: Cvetko, bodi pameten, ne zaničuj samega sebe; Mari je mogoče da se bodeš dal omamiti od zopernih glasov par flistrov, spričo dejstva, da tvojo prvorojeno hčerko oblega leto dni huda bolezen, katere kal ste jej vcepili vi, bolezen, ki jo vsak trenutek lahko spravi v prerani grob? . . .

Cvetko: Zaman tvoje besede. Ona se je prehudo pregrešila proti meni, proti družbi, proti zakonu pravnosti . . .

Pavel: Pregrešila?! . . . In to praviš Ti, . . . Cvetko?! No, če že hočeš tako govoriti, potem je tudi meni prav, ampak potem Ti moram že reči, da bi ravno tebe morala oblitati rdečica sramu . . .

Cvetko: Pavel, ne izzivaj me! . . .

Pavel: Da, da, Cvetko; kedo je zakrivil njeno moralno pogubo ako ne ravno Ti, in Teodora?! Ali niste bili vi, ki ste jej ustvarili vse one pogoje ki so neuzdržljivo naravnim, človeškim potom morali povspešiti njen padec?! Vem, da niste navsezadnje vi edini krivi na tem; vem, da nad vami stoji družba polna perversnosti, predsodkov in konvencionalnih laži. To pa je tudi edina olajševalna okolnost . . .

Cvetko: Prosim Te . . .

Pavel: (strastno): Ne, sedaj govorim jaz, molčal sem morda itak predolgo. (dignem glasom) Vi, vi ste bili, ki ste jo izročili vrtincu življenja, neizkušeno, vzgojeno kakor je

pri vas že v navadi. Mesto da bi bili skušali izobraziti jo do samostojnega mišljenja in samozavestnega dejanja, ter mesto da bi si prizadevali vsaditi jej v dno duše npravstveno naziranje o svetu, o vsemu kar na njem živi, kaj ste storili? Naučili ste jo spoznati laž, zavijanje in hinavščino . . .

Cvetko: (skrajno razburjeno skoči na noge) To si pa morem vendar prepovedati!! . . .

Pavel: Vseeno . . . (nadaljevaje) Cvetko, . . . ali si nisi nikoli sprašal svoje vesti in si stavil vprašanje, kako je moralo vplivati na še nepopolnoma prebujen duh šestnajstletne deklice, kar se je pred njo odigravalo?! . . . prevzetnost, patološka stanovska zavest, vidiš Cvetko, . . . to je izvor vsega zla. Da vresničiš svoje egoistične stanovske zahteve, nisi se vstrašil nobenega, še tako nečistega sredstva. Ponižno klečeplazanje pred predstojniki, slepo uboganje njihovih ukazov, pa naj so isti bili še tako nepravilni, pasja ponižnost navzgor a neopravičena ošabnost navzdol, proti podrejenim, servilizem, štreberstvo, to je, vidiš tvoja morala . . .

Cvetko: (ki ves čas koraka nervozno gori in doli) . . . jaz te več ne morem poslušat . . .

Pavel: Ha, me ne moreš poslušati?! . . . Lep junak si mi! . . . (nadaljevaje) Da zadostiš svojemu štreberstvu, si se naučil videti v zakonu le mehanično napravo, ki, naj se vporabi proti šibkemu brez izjeme, prosto močnejšemu, da jo prekucne ob pravi priliki. Na prestol vesti, tega ljubkega glasu neoskurnjenega, notranjega, npravstvenega nagona, si postavil **javno mnenje**, glas onih, ki živijo od laži kakor Ti, kakor mnogi drugi . . .

Cvetko: (vzdigne roko) Še enkrat in . . . !

Pavel: Oh ne, ne danes imam jaz besedo! (nadaljevaje) zunanji sjaj, a notranja praznina, blesteča beseda skrpana za silo in za priložnost, distinguiran nastop in razkošno življenje, temeljujoče na dolgovih, to vidiš Cvetko, to je bil zrak, ki ga je vdihala tvoja hči. In . . . bodi naravnost povedano . . . Kdo je bil, ki jo je izročil žrelu pokvarjenega pustolovca? Ali nisi bil Ti, ki si žrtvoval njeno nedolžnost onemu nesrečnežu, samo radi tega, ker je bil baron in ker se Ti je radi tega dozdevalo, da je poklican zavzeti posebno mesto v družbi?! Kedo jo je puščal vedno samo, v objemu z onim ničvrednejšem?! . . . In ti mi danes hočeš še govoriti o morali? O ogorčenosti drugih? Ha, ha . . . (Na vrata trka, v sobo stopi **Mimica Smrekar** čedno oblečena, osemnajstletna gospica)

Šesti prizor

Mimica Smrekar in prejšnji.

Mimica: Ali smem? . . .

Cvetko: (zatajevaje svojo razburjenost) Prosim gospodična . . . (jej da roko) (predstavlja je Mimico Pavlu): Moj brat profesor Zahar, in gospodična Smrekar, prijateljica moje Olge.

Pavel: Drago mi je, (jej da roko)

Cvetko: Gospodična želite govoriti z Olgo kaj? . . .

Mimica: Da gospod višji kontrolor; obljubila sem jej, da pridem danes po njo, da greva skupaj k šivilji. 15. februarja je uradniški ples, in ta dan hočeva imeti enake obleke.

Cvetko: Aha, . . . gospodična izvolite tedaj, da vas odvedem k Olgi . . .

Mimica: (proti Pavlu) z dovoljenjem . . .

Pavel: Prosim izvolite. (Cvetko, Mimica odideta, Pavel koraka sem gori in doli po sobi).

Sedmi prizor

Pavel in Cvetko, slednjič Teodora.

Cvetko: (se povrne v sobo in gre k mizi).

Pavel: (suho) Tedaj, Cvetko, na kratko; hočeš ali nočeš pozabiti kar je bilo? . . .

Cvetko: Ne morem in ne smem . . .

Pavel: Ne moreš, meni se pa zdi da nočeš (markantnim tonom in s stisnjeno pestjo): Potem vedi, da je to od tebe grdo, nepošteno . . .

Cvetko: Ne pozabi, da sem v hiši jaz gospodar . . .

Pavel: Tedaj nočeš? . . .

Cvetko: (mirnejim glasom) Ali Pavel, pomisli vendar na moj družabni položaj . . . in potem ne smem že radi Olge. V moji hiši občujejo razni višji uradniki, to bi bilo splošno pohujšanje, škandal . . .

Pavel: Razumem kam mirijo tvoje misli. Gospod pl. Löwenstein tvoj oddelni predstojnik n.pr. ne bi več, radi „morale“ zahajal v tvojo hišo, kaj?

Cvetko: (kima z glavo)

Pavel: Potem vedi, da si pred mojimi očmi moralna propalica . . . — lump!! . . .

Cvetko: Kaj si rekel? . . . Jaz da sem lump?! . . .

Pavel: Kar sem rekel, . . .

Cvetko: Pavel, za božjo voljo, jaz Te ubijem! (hoče s pestjo skočiti nanj, Pavel stoji nepremično na svojem mestu)

Pavel: (ironično) ha, ha, ha . . . (v tem trenutku se prikaže Teodora)

Teodora: Kaj pa imate? . . .

Cvetko: Pomisli, rekel mi je da sem lump, in to radi one vlačuge . . .

Pavel: (ironično) Kaj pravite Vi k temu, Teodora Zaharjeva?

Teodora: Ne razume, zakaj vas pravzaprav se to zanima . . .

Pavel: Ne razumete? . . . Hm, . . .

Teodora: Ako je Cvetku prav, moralo bi biti tudi vam, gospod profesor . . .

Pavel: To mislite Vi, jaz seveda sodim drugače. Jaz opazujem vihar, ki se v tej hiši pripravlja . . . ali me razumete, Teodora Zahar? Mojega brata se je polastila nenasitna želja po moči, po sjaju . . . On je slepec . . . Ampak Vi — Teodora! . . .

Teodora: (osorno) gospod profesor, ne pozabite, da jaz nisem Cvetko . . .

Pavel: Ne, ne Vi ste Teodora Zahar . . . (v tem trenutku stopi v sobo Olga.)

Olga: Mamà . . . zunaj je neka ženska z otročičem in noče nikakor iti proč, pravi da jej je stric Pavel naročil naj pride . . .

Cvetko in Teodora: (gledata začudeno).

Pavel: Ja, naj pride noter, jaz sem jo res naročil . . . (Gospa Rihterjeva stopi v sobo z majhnim Leotom).

Cvetko in Teodora: (začudeno) Kdo je to? . . .

Pavel: To je Leo, edini sinček Vaše nesrečne Milke . . . Dal sem ga pripeljati semkaj, ker nisem niti od daleč mogel pomisliti, da se bo tudi moj zadnji poskus razbil ob Vaši salonski morali . . . Sedaj je seveda vsega konec . . . (Zelo čustveno, prime za roko Leota): Vidiš Leo, . . . Oni ne marajo zate . . . Pojdiva nazaj k tvoji materi . . . (skrajno ginjen) Ubogo dete! . . . (sonornim glasom): **A Vi da ste mi zdravi! Valjajte se naprej v svojem blatu! Zbogom Cvetko — dika „družbe“, zbogom olikana Teo-**

dora . . . ljubica pl. Löwensteina . . . (Pavel odide, naglo z Leotom in gospo Rihterjevo).

Cvetko: (se je prejel z levo roko za glavo, dočim je desno vzdignil v zrak): . . .

Teo . . . do . . . ra! . . .

Teodora: (se je zrušila na divan in gleda pokunjeno pred seboj) . . .

Olga: (opazuje okolico brez prave orijentacije)

Osmi prizor

Rezika in prejšnji.

Rezika: Gospod predstojnik pl. Löwenstein prosi . . .

Cvetko: pl. Lö . . . ö . . . wen . . . stein . . . (napinja vse svoje moči da se premaga. Po kratki pavzi: odločno in suho) Naj izvoli . . .

(Zagrinjalo naglo pade).

Konec I. dejanja

2. dejanje

A) Oder je razdeljen na dva dela. Desni del predstavlja jedilno sobo, pri Zaharjevih. V sredo sobe miza bogato opremljena z raznimi jedili in pijačami, tu pa tem cvetlice. Pri mizi sedijo Cvetko, Teodora, Olga, baron Ertel, Löwenstein, Ivan Tominšek in njegova žena Agata, Mihael Stibil, in njegova žena Pavla, Ernest Puntar, Franc Smrekar, njegova žena Ema in Mimica ter slednjič Silvij Bertok. V desnem kotu glasovir. Kadar se zagrinjalo dviguje vlada splošna animiranost. pl. Löwenstein se krotka na ves glas.

B) Levi del predstavlja povsem siromašno podstrešno sobo. Goli zidovi. V sobi ni drugega razen železne postelje, na kateri počiva Milka, na tleh žimnica, na kateri spi mali Leo. Dve stolici ter mize. V kotu zaboj. . . . Kadar se zagrinjalo dvigne, je mali Leo v globokem spanju. Milka bdi v postelji, in podpirajoč glavo z levo roko gleda zamišljeno pred se. Vsakotoliko jo spopade hud kašelj. Tekom prvega prizora briše tu pa tam solze.

Prvi prizor

V jedilni sobi pri Zaharjevih

pl. Löwenstein: Ha, ha, ha, ha, ha . . . ta je lepa . . . Vprašal sem ga, ali mu je znano kaj o Wallensteinovi smrti, in veste kaj mi je odgovoril? . . .

Puntar: Kedo?

Löwenstein: Moj sosed, oficijal Stibil. Odgovoril mi je, da mu ni čisto nič znano o Wallensteinovi smrti, ker **da ni poznal Wallensteina** . . . Ha, ha, ha . . . (Vsi se smejejo razven Stibila in njegove žene)

Evgen: Prekrasno, . . .

Löwenstein: Da, da moj dragi Stibil! Wallenstein da, to Vam je bila stara korenina in hraber bojevnik. Pravijo da je imel poseben okus za krasne ženske in dober nos za pristno kapljico. Prosit! . . .

Vsi: Prosit! (trkajo)

Löwenstein: A Vi, Puntar, kaj se držite danes, kakor bi vas mačke mlade snedle?

Smrekar: Kaj hočete, gospod svetnik, zgodila se mu je danes mala nezgoda. Ali dovolite gospod Puntar da povem? (proti Puntarju).

Puntar: Ali gospod Smrekar? . . .

Löwenstein: Kaj pa, seveda, seveda! Tukaj smo en famille.

Smrekar: No da. Že dolgo časa je upiral svoje poglede na neko konservatoristinj . . . Danes jo je zopet srečal in jo prosil ali jej sme nositi torbico. „Ako Vam je všeč“ . . . mu je odgovorila . . . In gospod Puntar, ne bodi len, je capljal za njo do hišnih vrat. Ko sta prispela do tamkaj, veste kaj je ta krasotica storila? . . .

Cvetko: No? . . .

Smrekar: Vzela je meni tebi nič novčarko in ga vprašala koliko zahteva za svoj trud . . .

Ha, ha (vsi se smejejo)

Tominšek: Ha, ha, ha, Adjunkt Puntar, tržni postrežnik, to je res imenitno!

Evgen: res imenitno . . . prekrasno.

Löwenstein: No, no, gospod Puntar, nikar se ne vstrašite. Le pogumno naprej! Take ljubavne nezgode delajo mladega človeka le interesantnim. (obrnivši se proti gospej Tominšek) Kaj ne gospa?! . . .

Agata Tominšek: Seveda, seveda, gospod svetnik.

Ema Smrekar: (proti Puntarju) Vi pravite tedaj da Vam je zakon zopern? Ja, tako mislijo mnogi mladi ljudje. Ampak kakor hitro vtaknejo vrat v jarem zakona nastaja v njih notranji preobrat.

Franc Smrekar: Da, to je res, moja žena ima prav, povsem prav. Tudi v meni je nastal preobrat. Glejte takoj po poroki mi je zakon postal . . . zopern . . . ha, ha, . . .

Löwenstein: Ah, to je dobro, prosit gospod komisar! . . .

Ema: Ali Franc, tako se vendar ne govori! Ti si danes grozno razposajen.

Franc: Ah kaj! . . . danes slavimo avanžma prijatelja in podpredsednika uradniškega kazina, . . .

Löwenstein: A propos, mi pozabljamo popolnoma na slavljenca. Novoimenovani višji kontrolor Cvetko Zahar naj živi — Prosit! . . . (vsi) Prosit! (trkajo)

Cvetko: Živijo gospod svetnik, pl. Löwenstein! . . .

Vsi: Živijo! (trkajo ž njim)

Teodora: Čudno se me zdi, da ni tako dolgo gospoda Bertoka. Njegov humor je včasih res imeniten.

Ema: To je res. Pa ima tako lep nastop . . .

Tominšek: Samo ko bi ne bil včasih neolikan . . . (Na vratih trka, **Silvij Bertok** stopi v sobo).

Löwenstein: Ah, evo ga „lupus in fabula“ (Vsi vstajajo in si dajejo roke)

Bertok: (proti Teodori) Oprostite gospa, mojo zamudo (jej poljubi roko)

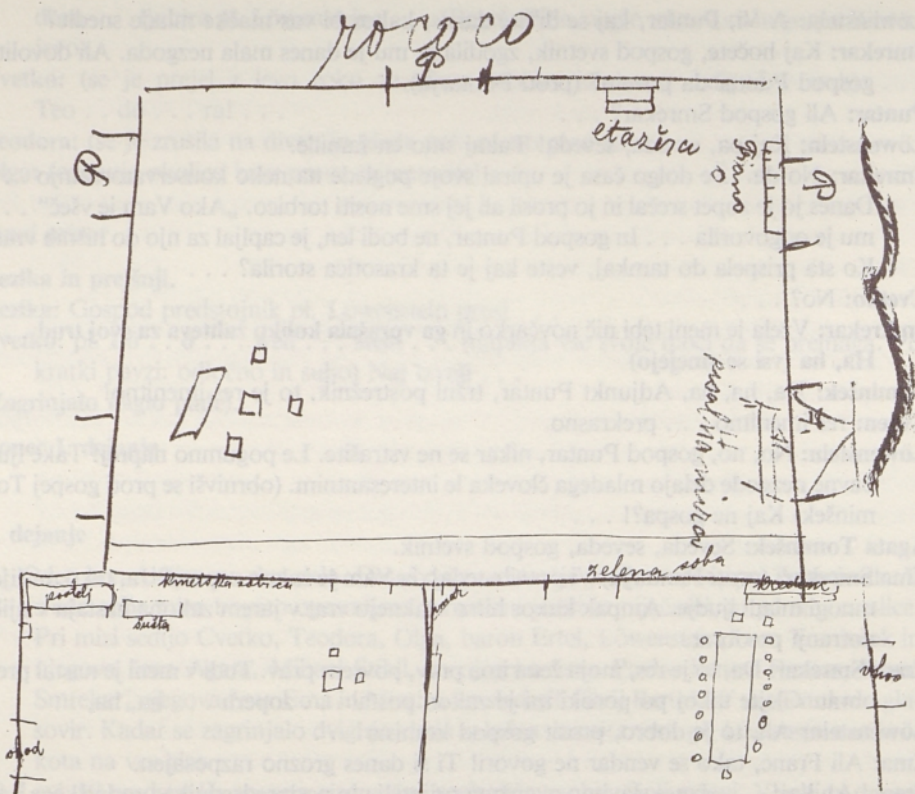
Cvetko: Nič ne de. Glavno je da vas imamo.

pl. Löwenstein: Morda zopet kak doživljaj? kaj? . . . v fingirani strogosti, žugajoč s kazalcem): Vi . . . sišite, . . . Vi ste mi pravi! . . .

Bertok: Gospod svetnik, Vi veliko precenjujete mojo skromne osebe . . . (se pokloni)

Teodora: (proti Bertoku) Izvolite sesti, gospod koncepist . . . tukaj vidite, na levo stran, pa mi boste kaj novega povedali . . . (Vsi zavzamejo zopet svoje mesto)

Cvetko: Tedaj gospod Bertok, poženite svojega pegaza! . . .

Evgen: Prekrasno (Vsi poslušajo Bertoka, ki gestikulira z rokama in pripoveduje nekaj zanimivega. Vsakor toliko se eden ali drugi gostov smeje.)

Drugi prizor

(Na levem delu pozornice. Proti koncu prvega prizora stopi tiho v sobe gospa Rihterjeva in se približe Milkini postelji).

Rihtarjeva: Kako vam je, draga Milka? Kašelj ni več tako hud kaj? . . .

Milka: Ah, moja dobra gospa Rihterjeva . . . Saj veste kako mi je . . . meni ni več pomoči! . . .

Rihterjeva: (nežno) No, no, Milka kedo bo na kaj takega mislil? . . . Bolezen pride in gre. Tako je že človeško življenje . . . Ali kaj vidim, Vi jočete? . . .

Milka: (stisne za roko gospo Rihterjevo, in zapade v globoko ihtenje) Gospa Rihter, jaz sem tako nesrečna . . .

Rihterjeva: Nikar ne govorite tako. Jaz Vas ne morem več poslušati . . . Pomislite vendar, da je še veliko nesrečnejših od Vas . . . Kar je bilo — je bilo, bolezen bo minula in prične za vas zopet novo življenje . . .

Milka: Življenje?! . . . Kaj imam jaz pričakovati od življenja. Ali mi verujete, gospa Rihter, da od one usodepolne noči, ko je prišla vest, da se je Alfons, moj zaročenec in

ljubljenec mojega očeta, preselil na Dunaj in zaročil z drugo žensko, nisem več prespala niti ene same noči? V zadnjem času pa, ne morem sploh več prenašati; Vsa moja prošlost se razprostira pred mojimi očmi kot dolga nepregledna veriga muk in žalosti, pomanjkanja in zaničevanja. Pred menoj se pojavlja moj oče, . . . groznega pogleda in pretečih oči. Vidim svojo mačeho . . . Iz njenih ust sipa ogenj . . . a vsi ostali kažejo s prstom za menoj: **Ona je izobčena iz družbe poštenih!!!** . . . Jaz stiskam tesneje k sebi svojega Leota, a od vseh strani mi odmeva nasproti krik „**Prešestnica**“ (zakriči prestrašeno) . . . i . . . h . . .

Richter: Umirite se Milka, vi ste razburjena. To Vam utegne škoditi. (Trka na vrata) No vidite, zopet imate družbo, to je gotovo gospod profesor. (Pavel stopi v sobo).

Pavel: Kako ti ja kaj Milka? . . .

Milka: (je še zamišljena in uglobljena v slike, ki jih jej provzročuje mrzlica)

Richter: (Pavlu na stran) Zdi se da jo je zopet poprijela mrzlica . . .

Pavel: (Kima žalostno z glavo). (Richterjeva se odstrani iz sobe)

Milka: (Se zave) Oh stric Pavel, vi ste tako dober . . . (zapade zopet v ihtenje.) Stric Pavel, jaz nimam tedaj **res več očeta?** . . .

Pavel: Milka, uboga moja Milka, ne obupajmo . . . (poroškim glasom) (Pavza) Nad nji mi počiva še tema. Niso še prespali sredovečni san. Sužnji so tuje misli. Niso še prespali sredovečni san. Sužnji so tuje misli. Ne znajo se še posluževati prostosti volje. Ovirajo si drug drugemu razvoj in podvrgavajo se tujim uplivom ker so to podedovali od svojih očetov. Ampak kmalu, bodo spoznali svoje zmote in osvobodili bodo tedaj svojega duha dosedanjih okov. Zmagala bo prostost volje in iz vseh tal se bo razlegal glas prepороjenega človeštva: „**Ti moreš ker moraš!** „**In iz teme bo posijala svetlota!** (Pavel sede k Milkini postelji in nasloni svojo glavo na levo roko. Milka je zapadla v globok san)

Tretji prizor

Jedilna soba pri Zaharjevih.

Pl. Löwenstein: Ha, ha, ha, kaj mi ne poveste!? . . .

Evgen: Zares prekrasno . . . (vsi se smejejo)

pl. Löwenstein: (Ostane s kozarcem v roke): In sedaj . . . In sedaj dovolite mi, da nazdravim našemu ljubemu gostitelju! Napivam tedaj uzornemu uradniku, plemenitemu človeku, požrtvovalnemu soprogu in skrbnemu očetu, **višjemu komisarju, Cvetku Zaharju**. — Živio! . . . (Löwenstein taktira a vsi pojejo za njim znano pesem: **Tolko kaplic kolko let:** in trkajo s kozarci.)

Zagrinjalo naglo pade.

Konec.

Nel buio

Il testo fu messo in scena nel teatro sloveno di Trieste il 16 gennaio 1910 insieme con altri due testi. E laprima opera realizzata su questa scena di un autore sloveno. L'autore era avvocato e musicista. Questo testo finora ignoto è conservato nella biblioteca della Società drammatica del Museo di teatro e di cinema sloveni.